

СТАНОВИЩЕ

По процедура за придобиване на
образователна и научна степен
„Доктор“
Професионално направление 8.2

Тема: ЕЗИЧЕСКИ РИТУАЛНИ СЪДОВЕ В

БЪЛГАРИЯ

ФОРМИ, ИДЕЙНО СЪДЪРЖАНИЕ, ФУНКЦИИ

на Пламен Орфеев Терзиев,
докторант към Катедра
„Изкуствознание“, ФИИ, НХА

научен ръководител: проф. д-р Зарко Ждраков

от проф. д-р Бисера Вълева, СУ „Св. Кл. Охридски“

1. Дисертационният труд на Пламен Орфеев Терзиев, представен за становище, се състои от следните части: въведение, три глави, заключение, библиография, списък на илюстрациите. Общият обем на текста е 227 страници. Библиографията включва 283 цитирани заглавия, от които на кирилица 195 бр., на латиница и гръцки език - 88бр. След библиографията е поместен списъкът с илюстрации (207-229 стр.), който съдържа детайлно описание на всички изображения от Приложението (каталога). Приложението, според изискванията на академичното писане, е извън общото книжно тяло. То се състои от 143 страници с 557 илюстрации, които са неотменни (основа) за онагледяване на тезите на изследването, като аргументират изводите и приносите на дисертационния труд.

2. Предметът, целите и конкретните изследователски задачи, са обосновани и професионално формулирани. Предметът на изследване е фокусиран върху различни групи ритуални съдове от неолита до края на езическия период в България. Докторантът проучва формата, материала, семантичната натовареност на комплекти от съдове, открити в селищни могили и гробни пространства, както и от заровени съкровища извън археологическия контекст, като например погребението на хан

Кубрат в Малая Перешчепина (Украйна) и съкровището на хан Аспарух от Надь сент Миклош (Банат). П. Терзиев е насочил изследователския си интерес в посока на извеждане на функциите на разглежданите съдове „*във връзка с ритуалните практики за утвърждаването на живота, преодоляването на смъртта и постигането на възкресението в култа към божествената Триада*“.

3. Обектът (изследователският фокус) на труда е върху формообразуването, идейното съдържание и употребата на ритуалните съдове в култовите практики в дохристиянския период по българските територии. Обемният хронологически отрязък дава възможност да бъдат проследени архетипни ритуални практики, свързани с представата за раждането и смъртта (заспиване-събуждане), изразено в древните култове към Слънцето и огъня, Луната и водата, Земята и пръстта. Ритуалните съдове се свързват и с фалическата представа за атрибутираните в земната утроба на Великата небесна богиня майка божества и хора.

4. Добро впечатление в труда прави естественото и логично развитие на текста, аргументирането на тезите в последователните глави, както и анализът на обвързания с тях илюстративния материал.

Фокусът в първа глава ПРАИСТОРИЧЕСКИ РИТУАЛНИ СЪДОВЕ са разпространените „*ритуални съдове от Неолита и Халколита с изображения на кръст, трискел и свастика, която при нефритените изделия, свързани вероятно с Полярната звезда, имат жабешката поза на Велика богиня майка като родилка*“.

Докторантът поставя проблема за ритуалния и идейно-функционалния характер на декорацията върху съдовете като се позовава на семантични категории от историографията на изкуството. Той дава за пример идентификацията на неолитните нефритени свастики и изображения върху съдове от находищата в планината Загрос в Ирак, където най-често се среща символът върху керамичните изделия. Оригинално теоретично търсене е връзката с Полярната звезда и хиперборейския мит за движението на север на Слънцето по пътя на прелетните птици. Разкрита е и символичната функция на свастиката като тежест за вретеното на Великата богиня, която определя съдбата на своя царстващ син Слънце в анатолийските митове. Докторантът прави връзка с идентифицирането от символичните гробове от

Варненския халколитен некропол на златните вретено с астрагал за тежест и хурка, както и комплект рисувани със злато керамични съдове - купа със свастикообразно движение на Слънцето в неговата лодка и гърненце с формата на гъба. Златният фалос в царското погребение в некропола също се свързва със слънцепоклонничеството и отразява зороастрийските халюциногенни практики в „Ригведа“, регистрирани в къснопалеолитните скулптури от *Карахан тене* и *Гъобекли тене*. Освен Варненския некропол Пламен Терзиев разглежда различни селищни могили: при с. Овчарово, с. Градешница (Врачанско), могилата при с. Караново, селищна могила на с. Гълъбник (Радомирско), пещерата „Магура“ и др..

Като водеща теза във втората част на труда ТРАКИЙСКИ РИТУАЛНИ СЕРВИЗИ, докторантът акцентира върху заровените извън археологически контекст тракийски съкровища при Вълчитрън, Казичене, Панагюрище, Рогозен, Летница и др., които отразяват представата за възраждането на божествения цар в утробата на Богинята майка Земя заедно с нейният син Слънце. Пламен Терзиев акцентира върху определянето на „свещената земя“ за ритуално заравяне, което от своя страна се свързва със залеза спрямо резиденцията и гробницата на царя, а съдовете символизират неговото разчленено тяло. Докторантът разглежда също така *съкровището от с. Борово*, селищната могила при с. Мурсалево, тракийския ритуален сервиз от с. Казичене (София), Луковитското погребално съкровище, могилата край г. Шипка, „Кукова могила“ край с. Дуванлии и др., в които се открива *„ритуалното ползване на съдовете в тракийската орфическа обредност“*.

В третата глава на труда ПРАБЪЛГАРСКИ РИТУАЛНИ СЪДОВЕ фокусът е върху ритуалната култура на хуно-българите, митология и обредност с пряко влияние върху артефакти от предхристиянския период по нашите земи. Докторантът защитава тезата, че многовековната езическа традиция оказва влияние и при заравянето на Аспаруховото съкровище в Надь сент Миклош, тъй като прабългарите донякъде обединяват шаманския тангризъм със зороастризма. Като важни детайли в труда П. Терзиев разглежда капище „Медно гумно“ (Плиска), Бояново гумно (Белограчик), Мадарско капище, Малая Перешчепина, експонатите от Провадийския лапидариум и др.

В Заключението докторантът едновременно синтезира и обобщава развитите в текста тези.

5. В труда, в интердисциплинарния анализ на предметите в трите глави, е приложена смесена методология, която се опира върху различни методи на изследване, характерни за иконологията като: формално-стилов, идейно-иконографски, топографски, историографски, текстове от областта на митологията и фолклора, етнографски практики и др. Този комплексен изследователски подход, с който докторантът подхожда към целия текст, определя и значимостта на критическото му изследване.

6. Приносите на дисертационния труд са обособени на стр. 46-47 от автореферата. Приемам за верни отбелязаните пет приноса, като особено впечатление правят принос 4, в който акцентът е върху идентифицирането на цялостната идейна програма на Панагюрското съкровище отнесено към Дионисиевата мистерия.

Също така е много интересен отделеният принос 5, фокусиран върху хуно-българските ритуални съдове (котли и блюда) свързани със соларния зороастрийски култ.

За първи път се поставя проблемът за ритуалния и идейно-функционалния характер на декорацията върху съдовете като докторантът се позовава на семантични категории познати в историографията на изкуството. Съкровището от местността „Курт город“ при Малая Перещепина се идентифицира като символично антропоморфно погребение на хан Кубрат във връзка с неговото име Курт в „Именника на българските ханове“.

7. Чрез направените научни публикации в различни специализирани издания (Орфеев, П. Героят и неговата летяща чаша. В: Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на доц. д-р Лъчезар Стоянов. НБУ, 2021, 63-72; Орфеев, П. Пътят на слънцето в културен контекст. В: ПЪТУВАНЕ КЪМ БЪЛГАРИЯ „Наука, образование, културно-историческо наследство“ в памет на проф. д.и.н. Иван Йорданов, Шумен, 2023; Орфеев, П. Вечно младата Велика богиня майка. В: Юбилеен сборник в чест на проф. Цветана Чолова. НБУ (под печат); Ждраков, З., П. Орфеев, За сакралната топография при Варна. В: Сборник в памет на проф. д.и.н. Пламен Цветков. НБУ, 2022, 79-101)

результатите от дисертационния труд имат необходимата популяризация в средата на специалистите в областта. Докторантът е представил и седем публикации, самостоятелни и в съавторство, извън темата на дисертацията, което го прави видим като изследовател.

8. Съпътстващият труда автореферат е коректно разработен и принципно отразява всички основни идеи в цялостната разработка.

9. Анализите и изводите от труда биха били от полза в академичната подготовка на студенти от различни художествени университетски специалности свързани с проблемите на историята и теорията на изкуството, на философията на изкуството, на културологията и др.

10. Заключение

Въз основа на изследователските резултати и анализи в представения труд **ЕЗИЧЕСКИ РИТУАЛНИ СЪДОВЕ В БЪЛГАРИЯ ФОРМИ, ИДЕЙНО СЪДЪРЖАНИЕ**, както и оценката ми относно приносите и научните публикации на докторанта, с основание смятам, че трудът съдържа необходимите качества на дисертационен и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Пламен Орфеев Терзиев образователната и научна степен „доктор“.

проф. д-р Бисера Вълева

13.10.2024

София